

Mammorna och dödsvåldet

En studie på hur moderskap används som en retorisk plattform för att tala om dödsvåld i den urbana periferin

Av: Isabell Bergström

Handledare: Louise Schou Therkildsen

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande

Kandidatuppsats 15 hp

Retorik C | Vårterminen 2022

Programmet för Retorik, hållbar utveckling och politisk kommunikation

Abstract

The aim of this study is to perform a rhetorical analysis of how motherhood is used as a shared platform for rhetorical agency to discuss the deadly violence that occurs in the urban periphery. The object of study is the theater play *Mammorna*; a drama that is based on interviews with women of a low socio-economic status that lost their sons to violence. Using a close-reading method, this study seeks to investigate how motherhood is used to create rhetorical agency, as well as how the deadly violence in the urban periphery is articulated in the play. Furthermore, this bachelor thesis discusses the complex relation between the narrative created in *Mammorna* and the story of real-life people, to understand how the play effects the agency of women living in areas that are exposed to criminality and violence. The theory of this work is based on Campbell's definition of agency as the capacity to act in a way that will be recognized or heeded by others, in addition to Entman's framing analysis and Alcoff's perspective on the problem with speaking for others. The conclusion made is that motherhood could be a useful platform to form a shared identity between women of different race and class to stand together against violence – no matter where it occurs.

Keywords: *Motherhood, rhetorical agency, framing theory, theatre, urban periphery, deadly violence, segregation.*

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till alla som på olika sätt har hjälpt mig i mitt självständiga arbete. Tack till min kloka handledare Louise Schou Therkildsen som med sina varma ord och kritiska perspektiv hållit min skrivarlust vid liv genom hela processen, samt till Ingalill Rydberg och Alexandra Pascalidou för tillgång till föreställningen och manus. Ett särskilt tack vill jag rikta till alla de kvinnor som djupt, smärtsamt och innerligt har delat med sig av sina livsberättelser i förgrunden till *Mammorna*. Utan ert mod fanns vare sig pjäsen eller min kandidatuppsats.

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund och "problemområden"	4
2 Syfte och frågeställning	5
3 Tidigare forskning	5
4 Metod	9
5 Teoretiska perspektiv	10
5.1 Retoriskt handlingsutrymme	11
5.1.1 De fem dimensionerna enligt Campbell.....	11
5.2 Gestaltningsteorin	12
5.3 Problemet med att tala för andra	15
5.4 Sammanfattning av teoretiska begrepp.....	16
6 Material	16
6.2 Etiska avväganden	18
7 Analys	18
7.1 Moderskapets handlingsutrymme	19
7.1.1 Så är en mamma.....	19
7.1.3 En gemensam plattform.....	22
7.2 Gestaltningar av våld i förorten	23
7.3 Den komplexa relationen mellan verk och verklig person.....	26
8 Diskussion och slutsats	29
10 Referenslista	34

1 Inledning

Under hösten 2021 är mammor i landets så kallade utsatta områden högt upp på den mediala agendan. Från att ha varit en osynlig grupp i samhället, till stor utsträckning utestängda från den offentliga sfären, tycks dem plötsligt vara överallt. Fatima Mohamed medverkar i *Agenda* och berättar om hur hon kräver ett bättre samarbete mellan föräldrar, polis och andra aktörer som arbetar för förändring Järvaområdet;¹ organisationen Kollektiv sorg arrangerar *Mammornas Demonstration* utanför riksdagen;² och mammor i Rinkeby engagerar föräldrar i Hammarby Sjöstad att tillsammans nattvandera mot dödsvåldet.³

I samband med kvinnornas engagemang publiceras SVT:s dokumentärserie *Mammorna i våldets skugga*, och det är premiär för den kritikerrosade teaterföreställningen *Mammorna* som skildrar kvinnors berättelser av att ha förlorat sina barn i dödsvåld. Båda bygger på den Augustnominerade boken *Mammorna* av journalisten Alexandra Pascalidou, som består av berättelser från kvinnor i förorten och deras perspektiv på dödsvåld och utsatthet. Pascalidou intresserar sig för kvinnornas perspektiv eftersom hon menar att de inte existerar i varken forskning eller samhällsdebatten:

Det är som om mammorna inte finns, enligt vetenskapen. Mammorna som ser och hör allt men sällan anses tillräckligt trovärdiga och kunniga för att få förklara, kommentera och analysera.⁴

Med makten att tala kommer också makten över narrativet. Med *Mammorna* får perspektiv från kvinnor som bor i den urbana periferin för första gången i svensk historia ta plats på Kulturhusets scen under våren 2022. Detta till följd av deras egen organisering och drivkraft, i symbios med det faktum att privilegierade aktörer riktat strålkastare åt deras håll. Moderskapet blir en plattform för kvinnor i den urbana periferin att själva formulera problembilden av våld i förorten, och detta mitt i en upptrappning av riksdagsvalet 2022 – där gängkriminalitet kommit att bli en av valets mest omdebatterade frågor.

Hur väljer kvinnorna att gestalta dödsvåldets problematik, på vilket sätt används moderskap för att skapa retoriskt handlingsutrymme, och hur hanterar det konstnärliga teamet för pjäsen den komplexa relationen som uppenbart finns mellan verk och verklig person? Detta är en studie på teaterpjäsen *Mammorna* med syfte att förstå hur moderskap kan fungera som en

¹ Prescilia Haddad, ”Fatima har slutat gå på begravingar: ’Känner många som förlorat ett barn’”. *Sveriges Television* (SVT) 29/8 2021, <https://www.svt.se/nyheter> [hämtad 2022-07-08].

² Kollektiv sorgs Instagram, *Mammornas demonstration*, 27/9 2021, <https://www.instagram.com/kollektiv-sorg> [hämtad 2022-07-08].

³ Nahritha Al-Khameesi, ”Nattvandrare förenas: Allas barn är allas” i *Svenska Dagbladet* (SvD) 27/10 2021, <https://www.svd.se> [hämtad 2022-08-07].

⁴ Alexandra Pascalidou, *Mammorna*, (Stockholm: Atlas, 2018) s. 16

retorisk plattform, hur gestaltningar påverkar dem som ramas in av dem, och om den svåra balansen med att föra andras talan.

1.1 Bakgrund och ”problemområden”

På tio år har det dödliga skjutvapenvåldet i Sverige ökat från 17 fall per år 2012, till 45 fall 2021. Ökningen har skett över hela landet men är främst koncentrerad till region Stockholm (23 fall av de 45 anmälda),⁵ där många av skjutningarna har ägt i samma områden. Undersökningar från Brottförebyggande rådet har visat att skjutningar i storstäder ofta är relaterade till varandra och att en skjutning ökar risken för ytterligare skjutningar i närheten kort därefter. Vidare är risken för ytterligare skjutningar minst dubbel så stor i de områden polisen benämner som utsatta jämfört med andra stadsdelar, vilket härleds till socioekonomiska och demografiska skillnader.⁶ Ett utsatt område menar polisen är en geografiskt avgränsad plats som karaktäriseras av att de boende har en låg socioekonomisk status och att kriminella har en inverkan på lokalsamhället. Kriminaliteten påverkar den sociala kontexten i området vilket innebär att de boende upplever otrygghet. Idag finns 61 bostadsområden som klassas som *utsatta* områden, *riskområden* eller *särskilt utsatta* områden.⁷

Det finns en utbredd uppfattning i de så kallade utsatta områdena om att politiker och media låter offren till skjutningar som sker där reduceras till siffror i en stigande statistik.⁸ Frustrationen bottnar i beskyllande och generaliserande rapporteringar som florerat i media kring den tragiska skjutvapentrenden och förorten, där ett av de mer uppmärksammade uttalandena kommer ifrån Ulf Kristersson (M) efter mordet på den 19-åriga rapparen Einár:

Lägger man ihop det här mordet med de senaste månadernas skjutningar och mord, så kan man säga att det här kan numera drabba vem som helst, var som helst. Det är helt förfärligt. Människor som befinner sig mitt i bostadsområden, där helt vanliga familjer bor, det skapar en extrem otrygghet. Det här är vår tids inhemska terrorister som sprider skräck i bostadsområden.⁹

Einár, eller Nils Grönberg som är hans riktiga tilltalsnamn, sköts till döds i det socioekonomiskt starka området Hammarby Sjöstad i oktober 2021. Uttalandet fick stark kritik eftersom det antydde att den urbana periferin inte var ett ”vanligt” bostadsområde där ”vanliga” människor

⁵ Brottsförebyggande rådet, *Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmäلت dödligt våld 2021.* (Stockholm: Brå, 2021) s. 17

⁶ Brottsförebyggande rådet, *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder.* (Stockholm: Brottförebyggande rådet 2021:8) s. 31

⁷ Polismyndigheten, *Lägesbild över utsatta områden. Regeringsuppdrag 2021.* (Stockholm: Polismyndigheten, nationella operativa avdelningen 2021) s. 4, 7

⁸ Ett exempel på detta är Yusuf Isses uttalande i ”Våra barn dör”, en dokumentärserie på *Sveriges Television* (SVT) 21/10 2021 <https://www.svtplay.se/vara-barn-dor> [hämtad 2022-08-07] Tid: 01:00–01:15

⁹ Olof Svensson & John Granlund. ”Stefan Löfven om Einárs död: Tragiskt att ännu ett liv har släckts” *Aftonbladet*. 22/10 2021, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/RroVwA/stefan-lofven-om-einars-dod-tragiskt-att-annu-ett-liv-har-slackts> [hämtad 2022-07-08]

bor. I dokumentären *Våra barn dör* (2021) beskrivs frustrationen av att inte känna sig lika mycket värd av Imamen Hussein Farah Warsame:

Det här är människor och det glömmes man helt. Det är mord som kommer glömmas bort, för det blir flera. Oavsett vilken etnisk grupp de kommer ifrån är de svenska medborgare. De har ingen tillhörighet med sina gamla hemländer. De är födda här!¹⁰

Bland dem som tvingas leva med dödsvåldet som närmsta granne beskrivs problematiken som ett gängkrig. Upplevelsen av att ett krig sker inom Sveriges gränser ihop med känslan av att samhället inte gör tillräckligt för att stoppa det eftersom det sker i ”problemområden”, har fått många röster att uttrycka desperation och själva organisera sig mot dödsvåldet.¹¹

2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att förstå hur moderskap används för att skapa handlingsutrymme för kvinnor i den urbana periferin i föreställningen *Mammorna*. Vidare ämnar studien synliggöra hur mediala gestaltningar påverkar de människor som ramas in av dem, samt på vilket sätt kvinnorna själva skulle beskriva våldet i ”utsatta områden”. Eftersom studien utförs på en pjäs följer även ett syfte att förstå problematiken med att tala för andra.

Frågeställningar:

På vilket sätt används moderskap som en retorisk plattform i *Mammorna*?

Hur väljer föreställningen att gestalta dödsvåldet som sker i förorten?

Hur hanterar pjäsen den komplexa relationen mellan verk och verklig person, och på vilket sätt påverkar *Mammorna* det retoriska handlingsutrymmet för kvinnor i den urbana periferin?

3 Tidigare forskning

I detta avsnitt har jag valt att täcka två fält – moderskap som retorisk plattform och gestaltningar av våld i förorten. Moderskapsperspektivet är inom retorikfältet i princip obefintligt, och på det specifika materialet *Mammorna* finns ingen tidigare forskning överhuvudtaget. Det finns många studier kring hur epitet och stämplor påverkar identiteter, men kring gestaltningar av våldet i den urbana periferin är forskningsområdet återigen skalt. Detta motiverar givetvis min studie, men för att få en utgångspunkt i mitt arbete har jag därför varit tvungen att söka mig

¹⁰ Dokumentären *Våra barn dör* (2021). Diamant Salihu (red), länk: <https://www.svtplay.se/video/32840523/vara-barn-dor?position=146&id=8Y> [hämtad 2022-07-08]

¹¹ Fatima Mohamed i *Våra barn dör* 2021, Tid: 03:25–04:00

utanför retorikens forskningsområde till närliggande fält. För moderskapsfältet har jag valt Suruchi Thapar-Björkert som forskar på moderskap och nationalism, Lisa Grahn som skrivit sin litteraturvetenskapliga doktorsavhandling om modersgestalten i Sara Lidmans bokserie *Jernbanan*, och Leslie J. Harris som gjort en retorisk analys på moderskapet i presentboken *Liberty Bell*. För gestaltningar av våldet i förorten står Jonas Lindströms två artiklar *Att göra etnicitet – om diskursiv makt i ett segregerat stadslandskap* och *Utsatta områden i en utsatt tid*. Lidströms hållning är att begreppet ”utsatta områden” i sig kan vara utsättande, eftersom stämplor på platser där folk bor också är stämplor på människor. Han problematiserar vem och vilka som har tolkningsföreträde kring definitionen, och menar att det är viktigt att komma ihåg maktperspektivet kring att det är polisen, politiker och tjänstemän som bestämt benämningen av områdena – inte de boende. Han väljer själv i många fall att använda ifrågasättande epitet som *så kallade* utsatta områden eller helt enkelt ”utsatta områden” med citationstecken kring benämningen.¹² Detta är något jag valt att ta efter i denna uppsats.

I Suruchi Thapar-Björkert genusstudier förklaras hur moderskap använts för att få makt och hävda en politisk ståndpunkt inom nationalistiska frigörelserörelser under 1900-talet. Ett av flera exempel är kvinnorörelser i Egyptens nationalistiska mobilisering för självständighet, som drog nytta av en feminin identitet med karaktärsdrag såsom självupppoffring, ömhet och godhet. Symboliken härledde en gynnsam parallell mellan familj och nation där män sågs som bröder, och kvinnor som mödrar av nationen. Genom moderliga symboler berättigades på så vis kvinnors politiska delaktighet.¹³ Vidare förklarar Thapar-Björkert att kopplingen mellan moderskap och nation har använts av kvinnor i Jugoslavien för att motivera fredliga förhandlingar. Deras moderliga sinne gav kvalitéer män (även inkluderat fäder) inte kunde ersätta.¹⁴ Moderskapet fungerade således som en feministisk aktion utan att för den delen ifrågasätta kulturellt bestämda könsroller. Istället användes kvinnökönets traditionella karaktär för att legitimera hennes värdefulla bidrag i den politiska sfären.¹⁵

I ett svenskt perspektiv finns Lisa Grahns litteraturvetenskapliga doktorsavhandling som förklarar modersgestaltens komplexa relation mellan feminismens självförverkligande projekt och de patriarkala strukturer som rollen i ett historiskt perspektiv begränsats av.¹⁶ Med Maria

¹² Jonas Lindström, ”Jonas Lindström om stigmatiseringen av förorter” i *Södertörns forskarpodd*. 1/3 2017, <https://shows.acast.com/forskarpodden> [hämtad 2022-08-07], Tid: 01:20–03:40

¹³ Suruchi Thapar-Björkert, ”Gender, nations, and nationalisms”. I *The Oxford Handbook of gender and politics*, redigerad av Georgina Waylen, Karen Celis, Johanna Kantola och S. Laurel Weldon, (New York: Oxford University Press, 2013), s. 814

¹⁴ Suruchi Thapar-Björkert 2013, s. 814

¹⁵ Suruchi Thapar-Björkert 2013, s. 814

¹⁶ Lisa Grahn, *Jernbanans mödrar, moderskap och berättande i Sara Lidmans Jernbaneepos*, doktorsavhandling (Uppsala: 2022) s. 11–14

Schottenius analys på moderskapet i Kerstin Ekmans *Kvinnorna i staden*-serie visar hon att det moderna Sveriges framväxt har kommit att förkroppsliga två parallella historieskrivningar: dels den ”manliga industrialiseringen” och dels det kvinnliga anspråket av ”ett mer traditionellt sätt att leva, i kontakt med naturen och en annan, cirkulär tidsuppfattning.”¹⁷ Vidare tecknar hon ett teoretiskt fält som förklarar att eftersom mödrar själva vuxit upp i en patriarkal värld tenderar det också att bli vad de för vidare till sina döttrar. Detta har enligt Adrienne Rich lett till ett matrifobi, vilket beskrivs som ”en form av internaliserat kvinnohat som får kvinnor att ta avstånd från allt hos sig själva som kan påminna om andra kvinnor, och framförallt deras egen mor.”¹⁸ Rich ser dock ett skifte i retoriken bland feministiska rörelser under 1960 och 70-talet, då rädslan för att leva som sina mödrar skiftade till en drivkraft att förstå och värdesätta den historia som förmödrarna kom ifrån.¹⁹ Grahn analyserar hur modersgestalten skrivits fram i Sara Lidmans bokserie *Jernbanan*, och citerar Lidman från ett öppningstal på en internationell gynekologkongress i Stockholm 1992, där hon ska ha sagt att världen behöver genomgå en forntida ”motherisation” för att bli rättvis igen, och att ett upplyst samhälle borde tillfråga gravida kvinnor och deras ofödda barn om hur världen ska styras, eftersom dem knyter an till evolutionen och den eviga livsprocessen.²⁰

Leslie J. Harris gör en kritisk retorikanalys av presentboken *Liberty Bell*, som använder moderskap som argumentationsgrund mot slaveri. *Liberty Bell* är en antologi skapad av den politiska organisationen Boston’s Female Anti Slavery Society. Boken blev en populär statussymbol bland vita medelklasskvinnor under den långa perioden som den trycktes, mellan 1839–1858,²¹ och bidrog således till en ny inramning av slaveriet. Harris menar att genom moderskapet gestaltas likheter i identitet mellan vita medelklasskvinnor och svarta slavkvinnor, och skillnader i levnadsvillkor och förhållanden skapade av slaveri. Genom olika små berättelser och dikter för den (förväntat vita) läsaren konceptualiseras ”true womanhood”.²² Den ”verkliga kvinnan” var en person som arbetade aktivt för att stoppa slaveriet, eftersom ”en moder älskar ett slavbarn med samma kärlek som hon älskar sitt eget”.²³ Vidare gestaltas slav-

¹⁷ Exemplet kommer ifrån Maria Schottenius om Kerstin Ekmans ”Kvinnorna i staden”-serie, se Grahn 2022, s. 14

¹⁸ Adrienne Rich, *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution* (New York: W.W Norton 1976) s. 235, se Lisa Grahn, s. 38–39

¹⁹ Tess Cosslett, 2000, ”Matrilinial narratives revisited”, *Feminism and Autobiography. Texts, Theories, Methods*, (red.) Tess Cosslett, Celia Lury & Penny Summerfield (London: Routledge 2000) s. 142, se Lisa Grahn, s. 12

²⁰ Grahn 2022, s. 11

²¹ Leslie J. Harris, ”Motherhood, Race, and Gender: The Rhetoric of Women’s Antislavery Activism in the Liberty Bell Giftbooks”, *Women’s Studies in Communication* 32:3 (2009) s. 293

²² Harris 2009, s. 298

²³ Harris 2009, s. 301

mödrar i boken som kvinnor som skulle kunna, och borde, bli en ”verklig moder” genom att frigöras från slaveri.²⁴ Med förklaringar grundade i genus producerades på så vis en mer jämlik diskurs som både män och kvinnor allt mer kom att acceptera som den universella.²⁵ Tron på att kvinnors erfarenheter som mödrar gjorde dem mer kvalificerade och moraliskt skyldiga att hjälpa dem fattiga fungerande som sätt att forma kvinnors aktivism.²⁶ Harris förklarar hur moderskapet skapade en gemensam utgångspunkt för att skapa en ’persona’ över rasgränser. Författarna till *Liberty Bell* var vita, privilegierade skribenter (både kvinnor och män) som vände sig till den vita medelklassen.²⁷ Skribenterna, om än med god väljvila, förbehöll sig således rätten att både tolka slaveriets problematik och tala om den för andra (förväntat vita) läsare. Detta sker till viss del även i *Mammorna*, och därför ser jag många intressanta kopplingar mellan Harris analys av *Liberty Bell* och min studie på *Mammorna*.

Jonas Lindström skriver i sin artikel *Att göra etnicitet – om diskursiv makt i ett segregerat stadslandskap* att upp till 90 procent av de boende i många ytterstadsområden har en annan bakgrund än svensk, samt att begreppet ”segregerade områden”oreflekterat använts för att beskriva ”ett antal bostadsområden (förorter) där det bor en viss sorts människor (med icke-svensk bakgrund) som ses som orsaken till problemen”.²⁸ Detta har således lett till en diskrepans mellan det ”vanliga” svenska och den ”andra” förorten. Lindström betonar dock att det alltid behövs minst två poler för att kunna tala om segregation, och att ingen av polerna i sig behöver vara problematiska även om de blir det i relation till varandra.²⁹ Stigmat kring förorten har funnits sedan 60-talet, men det var först under 90-talets ekonomiska kris som förorten även kom att ”etnifieras” i den politiska och mediala debatten.³⁰ Lindström lyfter i sin forskning fram Ove Sernhedes bok *Alienation is my nation* där det visats att unga i Göteborgs ”utsatta områden” tenderar att ha mer gemensamt med unga i Los Angeles socioekonomiskt svaga förorter än med unga i Göteborgs mer välbärgade stadsdelar. Sernhedes forskning beskriver således ett globalt perspektiv på ett lokalt problem. Av dem unga upplevs samhället som en diskriminerande motpol; även om det finns socialarbetare, psykologer, lärare och

²⁴ Harris 2009, s. 298

²⁵ Harris 2009, s. 298

²⁶ Harris 2009, s. 300

²⁷ Harris 2009, s. 310

²⁸ Jonas Lindström, ”Att göra etnicitet – om diskursiv makt i ett segregerat stadslandskap” i *Socialt arbete i ett mångkulturellt Sverige*, red. Ali Hajighasemi & Jörgen Straarup. 1 uppl. (Stockholm: Liber, 2021), s. 225

²⁹ Lindström 2021, s. 225–226

³⁰ Sven E. Olsson, *Segregation – ett svenskt dilemma?* (Stockholm: Finansdepartementet 1992) & Magnus Dahlstedt, *Reserverad demokrati*. (Umeå: Boréa, 2005), se Lindström 2021, s. 225

fritidspedagoger på plats under dagtid, åker dem så fort arbetsdagen är slut hem till sina ”bättre områden” för att bytas ut av vaktbolag och polis.³¹

Vidare förklarar Lindström i sin artikel *Utsatta områden i en utsatt tid* att det görs skillnader i medias rapportering på gatuvåld beroende på vart situationen ägt rum, vilket i sin tur leder till skillnader i hur människor reagerar.³² Han förklarar att även om ungdomar i ”utsatta-” eller ”särskilt utsatta områden” befinner sig i en kontext där kriminaliteten finns närvarande, är det såklart långt ifrån alla som är det. Trots detta ramas ungdomarna in som kriminella i medias rapporteringar, vilket implicit säger att offren inte var oskyldiga. För att exemplifiera sitt resonemang använder han Pascalidou's bok *Mammorna*, som även mitt material bygger på. Han förklarar att mordet på en av kvinnornas söner, Robin, gav en mycket mindre reaktion hos allmänheten än mord som skedde under samma tidsperiod – fast i andra områden.³³ Det faktum att han refererar till Pascalidou's bok visar på både hur *Mammorna* som material värdesätts av forskare inom fältet, men också att det inte finns ett särskilt brett utbud av forskning att tillgå. Det är i princip bara i *Mammorna* som kvinnor i den urbana periferins perspektiv på våldet i förorten finns dokumenterat.

Problemdefinitioner är ofta en spegling av samhällets maktförhållanden, eftersom majoritetssamhället förbehåller sig rätten att gestalta och rama in andras problem utifrån ett privilegierat perspektiv. När tillfälle kommer för förtryckta att själva formulera problembilden blir ofta beskrivningen en annan.³⁴ Detta, tillsammans med ovanstående inramning av ett mycket skralt forskningsfält, motiverar min studie på föreställningen *Mammorna*. Studien ämnar bidra till att sätta perspektiv på våldet i förorten av kvinnor i den urbana periferin på kartan för den skandinaviska retorikforskningen, och svara på hur moderskap kan användas som en retorisk plattform för ett utökat handlingsutrymme bland marginaliserade kvinnor i Sverige idag. Vidare hoppas jag kunna bidra med ett kritiskt perspektiv på hur inramningar bestämda av makthavare påverkar de grupper som stämplas av dem.

4 Metod

Studien görs genom närläsning (*close reading*), vilket kan beskrivas som en inriktning på textens formella uttryck och inre spänningar.³⁵ Jon Viklund ser närläsning som detaljerade

³¹ Roger Sernhede, *AlienNation is my nation*. (Stockholm: Ordfront, 2009). Se Lindström 2020, s. 133

³² Lindström, 2020 s. 130

³³ Lindström 2020, s. 130–131

³⁴ Woukko Knocke, ”Invandrade kvinnor – vad är problemet?”, *Tidskrift för genusvetenskap* nr. 3 (1991) s. 4

³⁵ Jon Viklund, ”Retorisk kritik – en introduktion” i *Retorisk kritik, teori och metod i retorisk analys*, (red.) Otto Fischer, Patrik Mehrens och Jon Viklund. Andra upplagan (Ödokra: Retorikförlaget 2016), s. 29

studier av de faktorer som bidrar till att påverka en publik, och förklarar att en analys genom närläsning både tolkar textens djupare mening, såväl som kontextuella faktorer av exempelvis historiskt och kulturellt slag.³⁶ Vidare lyfter han Michael Leffs syn på närläsning, som beskriver en analytisk uppmärksamhet till det studerade objektets inneboende egenskaper och konstfullhet. För att förstå de element som texten består av behöver kritikern således både se till textens integritet och inre dynamik såväl som till de yttre omständigheter texten producerats i.³⁷ Översatt till mitt arbete har närläsning inneburit både en kritisk analys av den textuella produktionen, såväl som en tolkning av den samhällsdebatt pjäsen kommenterar och den diskurs som *Mammorna* springer ur.

Under arbetets gång såg jag föreställningen på Kulturhuset Sergels torg vid två tillfällen. Vidare har jag haft tillgång till både manus och ett forskningsrum där pjäsen fanns bevarad i videoformat, i vilket jag såg föreställningen vid ytterligare ett tillfälle. Om behov uppstod hade jag möjligheten att återkomma till forskningsrummet. Slutligen har boken *Mammorna* och dokumentärserien *Mammorna i våldets skugga* fungerat som jämförande anvisningar under processens gång.

Studien har vidhållit en cirkulär arbetsprocess som pågått från januari-augusti 2022, och under arbetets gång har materialet stundtals fått vila för att sedan granskas från ett annat perspektiv. Den breda tillgången till material har gjort att jag kunnat vidta en hermeneutisk hållning i den textuella delen av närläsningen, i den mening att jag stegvis och successivt kunnat se samband mellan enskilda ord och en större helhet.³⁸

5 Teoretiska perspektiv

För att förstå moderskap som en retorisk plattform och närma mig de gestaltningar som görs om dödsvåldet i förorten har jag valt att använda mig av Karlyn Khors Campbells teori om retoriskt handlingsutrymme samt Robert Entmans gestaltningsteori. För att problematisera relationen mellan verk och verklig person har jag dessutom valt att använda Linda Alcoffs artikel *The Problem of Speaking for Others*.

³⁶ Viklund 2016, s. 29

³⁷ Michael Leff, "Hermeneutical Rhetoric", *Rhetoric and Hermeneutics in Our Time. A Reader*, Walter Jost & Michael Hyde (red.), (New Haven & London: Yale University Press 1997), s. 196–214. Se Viklund 2016, s. 29

³⁸ Viklund 2016, s. 21

5.1 Retoriskt handlingsutrymme

Retoriskt handlingsutrymme (*rhetorical agency*) avser i denna studie den påverkansmöjlighet en aktör har i olika sammanhang. Detta inkluderar både en persons kompetens att skriva och tala på ett sätt som blir beaktat och uppmärksammat av andra,³⁹ men också den sociala position en person har i ett sammanhang baserat på bl.a. kön, etnicitet och klass.⁴⁰ Begreppet retoriskt handlingsutrymme inkorporerar med andra ord vem som har diskursiv makt, kapacitet och tillgång till den offentliga sfären.⁴¹ För en praktisk modell och ett teoretiskt perspektiv som går att applicera på mitt material, har jag valt att använda mig av Campbells teoretiska angreppssätt. Hon föreslår fem dimensioner på retoriskt handlingsutrymme.

5.1.1 De fem dimensionerna enligt Campbell

I Campbells text *Agency: Promiscuous and Protean* förklaras fem dimensioner av retoriskt handlingsutrymme. Dimensionerna visar på hur begreppet inkorporerar en maktprocess i konstant förändring. För det första menar Campbell att det retoriska handlingsutrymmet är både kollektivt och individuellt, och att vi genom ett gemensamt antal erfarenheter eller attribut konstant och onyanserat ”grupperar ihop” varandra. Dessa grupper skapar sociala kategorier, och binder samman personer baserat på medfödda och kulturella egenskaper. I många fall är det inte mycket mer än en viss egenskap som skapar grupperingen (exempelvis kön eller trosuppfattning), men ändå kategoriseras individerna ihop baserat på dem. Gruppens ’persona’ gör dessutom att individen tillskrivs fler attribut utöver dem hen själv hade från början. Inom den feministiska forskningen poängteras det riskfyllda med att se en grupp med en gemensam persona framför enskilda individer, eftersom en individ då tenderar att bli behandlad utifrån kategorins egenskaper i stället för hens individuella.⁴² I förhållande till kategorins egenskaper skapas också individens handlingsutrymme, vilket beroende på gruppens sociala placering kan vara både främjande och begränsande. Om denna ’persona’ har en högre eller lägre maktställning i samhället kommer det således påverka individens retoriska handlingsutrymme i sin omgivning. När kontext, kultur, etnicitet, klass eller kön går före en persons självständighet riskerar det att begränsa individens förmåga att bli hörd och lyssnad till, eftersom alla handlingar filtreras genom hens sociala position, menar Campbell.⁴³

³⁹ Karlyn Khors Campbell, “Agency: Promiscuous and Protean”, *Communication and Critical/Cultural Studies* 2:1 (2005), s. 3

⁴⁰ Raymie McKerrow, "The Rhetorical Citizen: Enacting Agency" i *Contemporary Rhetorical Citizenship* (red) Christian Kock & Lisa Villadsen Storm, (Amsterdam: Leiden University Press, 2014) s. 240

⁴¹ McKerrow 2014, s. 240

⁴² Campbell 2005, s. 4

⁴³ Campbell 2005, s. 4-5

För det andra beskrivs handlingsutrymmet med en komplex dynamik mellan diskurs och producent. Campbell förklarar hur människan använder ord och symboler för att kommunicera och skapa mening, och att varje persons kulturella referensram influerar det hen själv skapar – även om varje producent också har makten att välja sitt sätt att formulera sig. Detta gör att en producent både konstruerar och rekonstruerar de diskurser samhället definieras av. Med andra ord skapar därför alltid en producent sin produkt i intertextuell relation till vad som sagts och gjorts tidigare, och hen kan samtidigt alltid påverka den diskurs som produkten konnoteras till genom sitt eget sätt att uttrycka och formulera sig.⁴⁴

Med skicklighet att navigera inom och tänja på sociala positioner går det även att se retoriskt handlingsutrymme som en *techne*, vilket är den tredje dimensionen enligt Campbell. Desto skickligare en individ är på att föra sig, formulera sig samt känna av tid och rum, desto större kapacitet har också personen att bli sedd och hörd i sitt sociala sammanhang. Vidare behandlar den fjärde dimensionen ”the power of form”, och betonar att gestaltningar av en situation har en potentiell retorisk handlingskraft. Med god dramaturgi, allegorier och metaforer blir förmågan större att fånga mottagarens uppmärksamhet.⁴⁵ Slutligen inkorporerar hennes femte och sista dimension handlingsutrymmets förmåga att (miss)bruka makt i alla dess former.⁴⁶ Med makt kommer ansvar, vilket motiverar min studie på både hur föreställningen *Mammorna* förvaltar de verkliga kvinnornas berättelser, och den upprättelse mot de mediala gestaltningarna om våld i förorten som *Mammorna* signalerar.

Den tredje, fjärde och femte dimensionen av retoriskt handlingsutrymme anser jag täckts upp av både gestaltningsteorin och Alcoffs perspektiv på problemet med att prata för andra, och därför har jag i analysen valt att endas kortfattat röra mig i Campbells begreppsliga värld av de senare dimensionerna. Framst fokuserar jag på den första och andra dimensionen av handlingsutrymmet och rör mig med begrepp som ’persona’, social kategori och position; ihop med de diskurser som omringar moderskapet och våldet i förorten som påverkar *Mammornas* process av att både befästa och ifrågasätta dem.

5.2 Gestaltningsteorin

Gestaltningsteorin (*framing theory*) har kommit att bli en av de mest framträdande teorierna inom medias effekter på politisk kommunikation, och handlar om att i en obegränsad värld

⁴⁴ Campbell 2005, s. 5

⁴⁵ Campbell 2005, s. 7

⁴⁶ Campbell 2005 s. 7–8

kommer alltid en skildring eller berättelse att vara ett urval av verkligheten.⁴⁷ Gestaltningsteorin presenteras först av sociologen Erving Goffman (1974), och har senare utkristalliserats av Robert Entman (1993) enligt följande:

Framing essentially involves selection and salience. To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communication text, in such way as to promote a particular problem definition, casual interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.⁴⁸

I en inramning lyfts vissa delar av en berättelse fram, och bitar av information blir mer betydelsefulla än andra (*salience*). Viss information blir i skildringen särskilt betonad och meningsberikad, och genom att göra utvalda delar mer framträdande tolkar mottagaren informationen genom dem.⁴⁹ Beroende på vilket urval producenten gör kommer det således direkt påverka mottagarens uppfattning och förmåga att tolka vilka delar som är mer minnesvärda i sammanhanget.⁵⁰

Genom gestaltningen definierar producenten vad problemet är, vilka aktörer som gör vad samt vilka fördelar och nackdelar som blir effekten av händelsen. Vidare bestämmer producenten genom gestaltningen vem eller vilka som bär ansvaret för problemet samt vilka krafter som är pådrivande. I sammanhanget har också producenten möjlighet att värdera de olika aktörernas inverkan på situationen, och gör således en bedömning av om det som skett var motiverat och rättfärdigat eller inte. Slutligen kan även producenten ge förslag på agerande och potentiella åtgärder som skulle kunna förbättra eller försämrå situationen.⁵¹ Gestaltningsteorin inkluderar en, flera eller alla av nedanstående fyra delar:

1. Definiera problemet (*define problem*)
2. Diagnostisera anledningarna till problemet (*diagnose causes*)
3. Värdera situationen i relation till involverade aktörer (*make moral judgements*)
4. Föreslå lösningar och tolka vilka effekter de olika lösningarna skulle ge (*suggest remedies*)⁵²

Att rama in ett problem gör att producenten får tolkningsföreträde och en möjlighet att skapa och motivera en retorisk handling hos publiken. Det är alltså upp till den som förmedlar

⁴⁷ Jesper Strömquist, *Makt, medier och samhälle. En introduktion till politisk kommunikation*. Andra upplagan. (Lund: Studentlitteratur) s. 133

⁴⁸ Robert. M. Entman, "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication* 43:4 (1993) s. 52

⁴⁹ Entman 1993, s. 53

⁵⁰ Entman 1993, s. 53

⁵¹ Entman 1993, s. 52

⁵² Entman 1993, s. 52

gestaltningen att lyfta fram vilka delar hen tycker är mer intressanta eller fördelaktiga, och Entman menar att detta urval ofta baseras på kulturella normer och värderingar.⁵³ Genom gestaltningen reproduceras och produceras diskurser, vilket knyter an till Campbells andra dimension av retoriskt handlingsutrymme. Den aktör eller grupp som har ett stort handlingsutrymme får makten att tolka, definiera, och problematisera andras berättelser.

Inramning görs genom upprepning av viss information, placering av fenomen och begrepp återkommande i berättelsen, eller genom associering till kulturellt familjära symboler.⁵⁴ Entman menar att genom att använda sig av kulturellt betingade kognitiva scheman kan en enskild referens bli ytterst familjär och minnesvärd, om den klingar jämnt med den uppfattning som mottagaren redan besitter. Genom att använda kluster och stereotyper som mottagaren har en tydlig trosuppfattning om processas informationen genom de redan lagda föreställningarna. Genom att bara ge ett fragment skapar således mottagaren hela bilden själv, något som går att notera genom den mediala debatten om förorten; där gestaltningen av förorter som ”roten till problemen” kommit att accepteras medialt över tid.⁵⁵

Vidare förklarar Entman produktionen av samhällsdiskurser genom gestaltningsteorin, och menar att en kultur skapas genom återkommande inramningar i sociala grupper. Entman skriver: ”The *culture* is the stock of commonly invoked frames; in fact, culture might be defined as the empirically demonstrable set of common frames exhibited in the discourse thinking of most people in a social grouping”.⁵⁶ Av den anledningen spelar gestaltningsteorin en avgörande roll för hur vi formar diskurser i ett samhällsperspektiv. När en inramning konsekvent produceras på den mediala agendan påverkar det en hel befolknings syn på problemformuleringarna de gestaltar.⁵⁷ Detta är intressant för min studie på inramningen av våld i förorten, eftersom *Mammorna* ifrågasätter den bild som media gestaltar.

Typiskt för ramar är att de diagnostiserar, värderar och fastställer en poäng av ett visst subjekt.⁵⁸ Teorin blir därför fördelaktig i min studie på hur *Mammorna* väljer att gestalta våld i förorten, eftersom det ger kvinnor i den urbana periferin en möjlighet att nå ut med en alternativ gestaltning av dödsvåldet i förorten. Med sina perspektiv på hur problemet borde definieras, diagnostiseras och värderas i relation till involverade samhällsaktörer bidrar dem till en ny formulering av vår aktuella samhällsdiskurs.

⁵³ Entman 1993, s. 52

⁵⁴ Entman 1993, s. 53

⁵⁵ Lindström 2021, s. 225 se 3. Tidigare forskning

⁵⁶ Entman 1993, s. 53

⁵⁷ Entman 1993, s. 55

⁵⁸ Entman 1993, s. 52

5.3 Problemet med att tala för andra

Linda Alcoff skriver i artikeln *The Problem of Speaking for Others* om den svåra balansen av att föra någon annans talan. När en person talar *för* sig själv, *skapar* hen också sig själv; precis som att när en person talar för någon annan skapar hen också den personen – både som subjekt och som grupp.⁵⁹ Den som talar för andra har således också makten att gestalta den andra personens narrativ genom att antingen demontera eller förstärka den diskurs och sociala position som hen befinner sig inom.⁶⁰

Alcoff menar således att det inte går att tala *för* andra utan att också tala *om* andra, eftersom det är omöjligt att tala *för* en annan utan att samtidigt delge information *om* personen.⁶¹ Vidare förklarar hon att när den som talar och den som blir talad för tillhör olika sociala positioner, ger det direkt en påverkan på vad som blir sagt. Av den anledningen är sociala positioner och dess medföljande diskurser extra framträdande även i hennes forskning.⁶² Inom det feministiska och afro-amerikanska vetenskapsfältet har det synliggjorts att förtryckta grupper behöver uppnå självrepresentation för att *på riktigt* kunna kritisera och omprogrammera förtryckande strukturer. Vidare har studier visat att när privilegierade personer talar för mindre privilegierade personer leder det i många fall till en motsatt effekt än den önskade – istället för ett större handlingsutrymme för gruppen har det i stället resulterat i ett ökat förtryck mot gruppen den privilegierade talar för.⁶³

Alcoff säger å ena sidan att en person bara borde tala för sin ”egen grupp”, men problematiserar samtidigt en sådan kategorisering. Kan exempelvis en vit kvinna tala för *alla* kvinnor bara för att hon råkar vara just kvinna?⁶⁴ Alcoff diskuterar huruvida en person någonsin kan tala för någon annan än sig själv, och menar att det är en illusion att vi helt friställt och självständigt kan föra ens vår egen talan. Detta eftersom vi medvetet, och omedvetet (i samklang med Campbells andra dimension) påverkas av och reproducerar den diskurs vi lever i.⁶⁵ Vidare går det inte att likställa *sluta prata* för andra med att faktiskt *börja lyssna*. Om en person slutar prata för andra utan att börja lyssna skapas i stället en ”narcissistic yuppie lifestyle in which a privileged person takes no responsibility for her society whatsoever”.⁶⁶ Så hur ska en göra då, går det att föra andras talan?

⁵⁹ Linda Alcoff, “The problem of Speaking for Others” i *Cultural Critique*, No 20. (Minnesota: University of Minnesota Press 1991-1992) s. 11

⁶⁰ Alcoff 1992, s.10

⁶¹ Alcoff 1992, s. 9

⁶² Alcoff 1992, s. 7

⁶³ Alcoff 1992, s. 7

⁶⁴ Alcoff 1992, s. 7-8

⁶⁵ Alcoff 1992, s. 21

⁶⁶ Alcoff 1992, s. 17

Alcoff menar att en person som för andras talan behövs i många sammanhang, men att varje talare måste ta det enskilda tillfället i aktning för att kritiskt granska maktrelationerna i situationen och ställa sig frågande till om hen verkligen behövs.⁶⁷ Hon förespråkar att vi börjar att *lyssna på* och *tala med*, istället för att *tala för*, och menar att vi i många sammanhang har möjlighet att skapa sammanhang som inkluderar fler perspektiv.⁶⁸ I de situationer som kräver att vi talar för andra menar Alcoff att vi också ska göra det, och i slutet av hennes artikel ger hon kritisk maktrådgivning för att – på rätt sätt – kunna tala för andra. Om den som talar lyckas att varken förbise personen hen talar för eller den sociala kategori som omnämns, så menar Alcoff att det finns goda möjligheter till att påverka diskursen för den tysta gruppen till den bättre.⁶⁹

5.4 Sammanfattning av teoretiska begrepp

Sammanfattningsvis analyseras alltså det retoriska handlingsutrymme och den retoriska plattform som moderskapet utgör i föreställningen *Mammorna*, där jag fokuserar på begrepp som social kategorisering och position i form av den 'persona' som både kvinnor i den urbana periferin och moderskapet utgör, samt de diskurser och kulturer artefakten (re)producerar i sitt enskilda sammanhang. Vidare använder jag gestaltningsteorin för att förstå de inramningar och gestaltningar som *Mammorna* gör av våld i förorten, i syfte att närma mig hur pjäsen motsätter sig den medialt accepterade problembilden och synliggör hur kvinnorna själva skulle formulera den. Slutligen diskuterar jag den komplexa relationen mellan verk och verklig person som finns i föreställningen genom Alcoffs perspektiv av att *lyssna på*, samt tala både *med* och *för* andra.

6 Material

Föreställningen *Mammorna* är det primära materialet för denna uppsats. Mitt sekundära material för studien är boken *Mammorna* (vilken föreställningen som tidigare nämnt baseras på) och dokumentärserien *Mammorna i våldets skugga*. Dessa har använts för en bredare bakgrund till föreställningens sammanhang. Boken lanserades 2018 och har nominerats till Augustpriset, och dokumentärserien släpptes veckovis i sju delar med från den 20 februari 2022.

Föreställningen är en samproduktion mellan Riksteatern och Kulturhuset Stadsteatern. Spelperioden var från oktober 2021 till mars 2022; den spelades runtom i Sverige under hösten

⁶⁷ Alcoff 1992, s. 24

⁶⁸ Alcoff 1992, s. 22–23

⁶⁹ Alcoff 1992, s. 24–26

2021, och på Kulturhusets lilla scen mellan januari–mars 2022. Pjäsen är en 1 timme och 40 minuter lång dokumentärteater som skildrar fyra kvinnors berättelser om att ha förlorat sina söner i döds våld. Manus är skrivet av Pascalidou och bearbetat tillsammans med Sunil Munshi. Vidare är Munshi regissör för föreställningen, och Lisa Lidén är dramaturg. Scenografer är Munshi och Tobias Hallgren. De medverkande skådespelarna är Maria Salah, Chatarina Larsson, Gloria Tapia och Lo Kauppi. Föreställningen har fått genomgående fina recensioner och beskriver en upplevelse av autensitet, trots det svåra ämnet.⁷⁰ Kvinnorna som verket baseras på har medverkat i både repetitionssalen, i applådtacket under premiären och i publiken vid flera andra speltillfällen.⁷¹ På premiären i Stockholm var kulturministern Janette Gustavsdotter och Miljöpartiets språkrör Märta Stenevi på plats i publiken, men vid andra tillfällen har recensenter beskrivit avsaknaden av politikerna i salongen.⁷² Pjäsen vänder sig till alla, men vid de tillfällen jag befann mig i publiken på Kulturhuset Sergels torg noterades att majoriteten var kvinnor, och bland de recensioner jag fann skrivna om föreställningen var dem gjorda av uteslutande kvinnliga journalister.⁷³

Dramaturgin i föreställningen är uppbyggd med ett gemensamt inledande och avslutande parti, samt en mittendel där karaktärerna enskilt berättar sin historia i monologformat. I den inledande scenen står mammorna på en rad framme vid scenkanten iklädda likadana morgonrockar, läsandet ett stycke var från boken *Mammorna* som de alla håller i handen. Efter de korta inledande monologerna klär kvinnorna av sig morgonrockarna, går in i karaktär och huvuddelen av föreställningen börjar. I slutscenen för kvinnorna dialog med varandra om deras erfarenheter och tankar om framtiden.

I analysen presenteras utvalda delar från teatermanuset i form av parafraiseringar och citat. Dessa är direkt tagna från originalmanus, ett opublicerat verk som finns som bilaga längst ner i dokumentet. Jag har inte förbehållit mig rätten att redigera grammatiska fel eller slangord, men har vid utvalda tillfällen lagt till markörer i texten för att underlätta läsningen. För enkelhetens skull skriver jag namnet på karaktären som uttryckt citatet i dess medföljande fotnot.

⁷⁰ Helena Sällström, ”’Mammorna’ visar hur ett samhälle låter sönerna dö”, i *Omni* 22/10 2022, <https://omni.se/mammorna-visar-hur-ett-samhalle-later-sonerna-do/> [hämtad 2022-08-14]

⁷¹ ”@pascalidou”, Alexandra Pascalidou’s profil på *Instagram*, 22/1 2022, <https://www.instagram.com/pascalidou> [hämtad 2022-08-14]

⁷² Cecilia Djurberg, ”Mammor som sörjer sina skjutna söner – men var är de politiker som borde sitta i publiken?” i *Aftonbladet*, 2021-10-18, <https://www.aftonbladet.se/kultur/teater/mammor-som-sorjer-sina-skjutna-soner> [hämtad 2022-08-14]

⁷³ Sällström *Omni* 22/10 2022.

6.2 Etiska avväganden

I research-fasen till boken *Mammorna* besöktes 15 orter runt om i Sverige som klassas som särskilt utsatta områden, och i boken talar 21 mammor ”fritt utan försökande filter och tolkningar”.⁷⁴ Ur ett vetenskapligt perspektiv går det dock att problematisera ordet ”fritt” eftersom kvinnorna oundvikligen påverkats av ett frågebatteri i intervjusituationerna. Vidare är Pascalidou en person med ett stort handlingsutrymme i vårt mediala samhälle. Hon är bland annat författare, journalist och programledare med drygt 38 000 följare på sociala medier. Pascalidou syns ofta i olika kulturella och politiska sammanhang, och har ett stort intresse för människorättsfrågor. Även om hon till viss del tillhör den grupp hon studerar i och med att hon själv vuxit upp i Rinkeby och är dotter till en invandrad mamma,⁷⁵ går det inte att blunda för en maktskillnad i förhållandet mellan intervjuare och respondent som kan ha påverkat deras svar och beskrivningar. Dessutom sker ett nödvändigt urval från intervjutillfället till färdig text, där författarens avväganden blir framträdande.

När bokmanus sedan bearbetats till ett teatermanus har givetvis ytterligare justeringar skett i materialet. För att en föreställning ska hållas intresseväckande hela vägen igenom krävs att det som sker på scen är anpassat för publiken i tempo och dramaturgi. Manus centreras därför inte längre endast utifrån kvinnornas upplevelser, utan behöver läggas fram på ett minnesvärt och känslöväckande sätt som engagerar publiken. *Mammorna* blir därför en föreställning baserad på kvinnornas upplevelser, något jag problematiserar i 7.3 *Den komplexa relationen mellan verk och person*.

Slutligen har jag inte haft möjligheten att själv fråga kvinnorna som verket baseras på om godkännande att både tolka och sprida deras berättelser i den akademiska världen, även om jag av en ren tillfällighet under arbetsprocessens gång mötte Robins mamma, karaktären Catts, som då förklarade vikten av forskning och uppmärksamhet för frågorna i stort.

7 Analys

Moderskap och döds våld i förorten är, som annat, centrala teman i *Mammorna*. Även om de fyra monologerna till stor del skiljer sig från varandra är det vid dessa två teman som karaktärernas narrativ flätas samman. Temana skapar en gestaltning av dem som individer, den sociala kategori de representerar, den urbana periferin, problematiken kring hur vi ser på gängkriminalitet och det dödliga våld som sker i ”utsatta områden”. Vidare skapas ett forum av

⁷⁴ Pascalidou 2018, s. 14

⁷⁵ Pascalidou 2018, s.14

delad sorg, vilket lockar till attitydförändringar och en djupare förståelse bortom förutfattade meningar och stereotypiseringar hos publiken. Jag argumenterar i den här uppsatsen för att gestaltningarna ger en möjlighet för påverkan, kunskapsöverföring och ökad förståelse i form av ett nytt perspektiv av frågorna dem berör. Genom scenkonstens forum skapas ett handlingsutrymme för kvinnorna att formulera och problematisera verkligheten ur deras perspektiv. Analysen är organiserad efter de tre frågeställningarna och kommer således beröra *7.1 Moderskapets handlingsutrymme*, *7.2 Gestaltningar av våld i förorten*, samt *7.3 Den komplexa relationen mellan verk och verklig person*.

7.1 Moderskapets handlingsutrymme

Det centrala temat i föreställningen är moderskap, vilket fungerar som en gemensam nämnare karaktärerna sinsemellan och en källa för identifikation för publiken. Även om publiken kanske inte delar karaktärernas socioekonomiska utsatthet och intersektionella förtryck, blir moderskapet en gemensam plattform av respekt och förståelse. Med moderskap som återkommande källa för identifikation blir karaktärerna ”vanliga mammor” i stället för de alienerade ”andra” i den problemfyllda förorten.⁷⁶

7.1.1 Så är en mamma

Modersrollen i föreställningen definieras av ett traditionellt synsätt, där hennes koppling till barnet blir nästintill mytomspunnet; att bli mamma är att genomgå en vändpunkt som förändrar hela hennes liv i grunden. Hur hektiskt, kaosartat och egocentriskt hennes liv än varit, kommer hon att byta perspektiv och värderingar efter en födsel. I transformationen från kvinna till moder blir hon i föreställningen uppoftande och omsorgsfull till sin karaktär, och hon bryr sig om alla andra före henne själv. Moderskapet i föreställningen definieras, utöver omsorg och uppoffring, med närvaro och godhet. En mamma tycks alltid finnas där och ha förmågan att ösa kärlek ur ett till synes bottenlöst kärll. I vittnesmålen framgår att kvinnorna identifierar sig som mödrar före individer, ibland till den grad att dem inte längre tycks veta vem dem är utan sina barn. Inramningen är genomgående i föreställningen, men nedan lyfts några exempel med citat från materialet för att tydliggöra moderskapet som *vändpunkt*, *omsorg*, *närvaro* och *godhet*.

Mariah beskriver en vändpunkt när hon födde sin son Marley. Innan födsel levde hon ett impulsivt och stökigt liv med mycket festande och risktagande. Hon var endast 23 år när hon bestämde sig att göra upp med sitt förflutna för att ha möjligheten att ge hennes barn ett stabilt liv:

⁷⁶ Lindström 2021, s. 225–226

Samma sekund som jag fick Marley förändrades min syn på livet. Jag insåg att jag inte kunde vara tillsammans med någon som satt i fängelse. Det var inte det livet jag ville ge mitt barn.⁷⁷

Att vilja ge sitt barn ett bättre liv är drivkraften till förändrade värderingar efter födsel. Vidare ligger den kärleksfulla omsorgen till grund för vändpunkten. Det är inte ett barn *i sig* som får henne att ändra sitt liv, utan det faktum att hon *ville ge* hennes barn ett annat liv. Att bli mamma är dessutom nästintill mytiskt, vilket gör vändpunkten ännu större – både när hon föder ett barn, men också när hon förlorar det. Mira förklarar i citatet nedan hur inte ens hennes egen man, som också är fader till sonen Lavin, kan förstå sorgen hon känner av att ha förlorat sitt barn:

Ibland säger jag till min man att jag inte kan förklara hur stor sorg jag har. Han säger att han vet, för det är likadant för honom. Men det är inte likadant. Lavin låg i min mage, jag ammade honom, jag tvättade honom, bytte hans kläder, hjälpte honom med allt. Jag har aldrig tänkt på mig själv. Men vem är jag?⁷⁸

I citatet synliggörs inte bara den speciella kopplingen en moder har till sitt barn, utan också de uppoffrande och omsorgsfulla karaktärsdragen som definierar moderskapet i *Mammorna*. Mira tänker alltid på hennes barn före henne själv, och ibland till den grad att hon knappt vet vem hon själv är längre. Omsorgen beskrivs både i relation till kvinnornas egna söner, men också till andra i deras omgivning. Ett annat exempel kommer från Mariah, som berättar att hon ville ta sitt liv efter Marleys bortgång. På promenad med sin hund brukade hon stanna vid en bro över en motorväg för att fantisera om hur hon skulle kunna få träffa Marley igen om hon bara hoppade. Trots den återkommande tanken på självmord bestämde hon sig för att stanna kvar, eftersom hunden annars skulle bli överkörd.⁷⁹ Ytterligare ett exempel på omsorg gentemot omgivningen kommer från Kayas berättelse om dödsbeskedet:

Den ena polisen sätter sig på huk: ”Din storebror har blivit skjuten. Han är död.” Min dotter börjar skaka. Hela hennes kropp skakar. Jag tänker att det här måste vara det svåraste polisen har att göra, att åka runt och berätta för mammor att deras barn är döda.⁸⁰

Kaya förklarar hur hon, även i en av hennes värsta stunder, tänker på polisen som behöver ge det tragiska beskedet. Att vara omsorgsfull betingas kulturellt sätt med att vara god, och går tillbaka till en religiös tradition av att offra sig för andra. Kvinnorna blir således entymemiskt goda varelser genom deras uppoffrande och omsorgsfulla karaktärsdrag. Godheten förstärks ytterligare genom den närvaro som mödrarna har till sina barn och det sociala kontaktnät som sluter upp kring dem.

⁷⁷ Mariah, s. 6

⁷⁸ Mira, s. 36

⁷⁹ Mariah, s. 35–36

⁸⁰ Kaya, s. 12–13

Närvaron illustreras både genom själsliga energier och praktiska handlingar. Kaya berättar om hur hon vid flera tillfällen känner hennes sons närvaro efter hans bortgång.⁸¹ Mariah tog emot ett tyst telefonsamtal under tiden Marley opererades, och hon är säker på att det var där och då Marley dog även om respiratorn stängdes av dagen efter.⁸² Mira berättar att om hon hade fått vara nära Lavin på dödsdagen kanske han hade överlevt.⁸³ Det är en övermäktig energi av närvaro som mödrarna känner till sina söner, och i närvarons mer praktiska form beskrivs Mariahs SMS-kontakt med Marley bara sex minuter innan dödsskottet,⁸⁴ att Cattis son blev ihjälskjuten i deras egen port när han skyddade sin bror,⁸⁵ och att Marley spelade in en låt om kärleken till hans mamma. Låten spelas upp i högtalarna på scenen och publiken hör den autentiska låten som sonen spelat in – den handlar om hur nära de står varandra och hur mycket han älskar henne.⁸⁶ Slutligen illustreras godhet genom kvinnornas sociala nätverk. Mariah berättar att det kändes som om en borgmästare skulle begravas eftersom det kom över 700 personer på begravningen,⁸⁷ och Cattis förklarar hur hennes överlevande son Alejandro trots allt mörker ändå väljer kärleken:

Alejandro är så duktig. Min pojke. Han kämpar. Han har vänt bitterhet, sorg och hat till kärlek. Det var inte lätt men han har faktiskt det. Han har det. Han sa: ”Vi måste välja kärleken.” Han, ett på förhand fördömt förortsbarn med en hård uppväxt, som förlorade sin bror och själv blev skjuten fyra gånger har nu prisats för att han sprider kärlek och kämpar.⁸⁸

Idag föreläser Alejandro om kärlek mot våld, och prisades år 2017 som Årets unga förebild genom Anders Carlbergs stipendium,⁸⁹ vilket visar på hans förmåga och drivkraft att välja godheten. Det sista exemplet kommer från Kayas dotters födelsedag, då den bortgångne sonen Yonathans vänner visade att de alla var systrar och bröder:

På min dotters födelsedag, den 11 mars, bara några dagar efter att Yonathan [gått bort], kom hans kompisar hem till oss. De var säkert tjugo personer, både tjejer och killar. Dom kom med tårtor, godis och presenter. Dom sa, att eftersom Yonte var hennes bror, och han också var deras bror, så var dom nu alla bröder och systrar. ”Vi finns här för dig”, sa dom. Dom hade aldrig träffat min dotter men visste att Yonte hade en lillasyster.⁹⁰

⁸¹ Kaya, s. 10

⁸² Mariah, s. 9

⁸³ Mira, s. 21

⁸⁴ Mariah, s. 8

⁸⁵ Cattis, s. 24

⁸⁶ Mariah, s. 35

⁸⁷ Mariah s. 9

⁸⁸ Cattis, s. 27

⁸⁹ Christona Nordh, ”Sköts med fem skott – föreläser om kärlek” i Aftonbladet, 17/11 2017,

<https://www.aftonbladet.se/forelaser-om-karlek> [hämtad 2022-08-14]

⁹⁰ Kaya s. 38

Det faktum att vänner och bekanta engagerar sig i familjernas tragedi visar både att pojkarna hade en god karaktär eftersom andra bryr sig om dem och deras familj, och att kvinnorna är empatiska och kärleksfulla individer med ett rikt socialt nätverk.

7.1.3 En gemensam plattform

Inramningen av moderskapet i *Mammorna* är starkt kopplat till kulturella traditioner. Att använda sig av kulturella karaktärsdrag gör identifikationen starkare eftersom det klingar jämt med mottagarens redan lagda konnotationsschema, enligt Entman.⁹¹ Moderskapet behöver därför inte närmare förklaras eller motiveras, eftersom det anspelar på publikens redan lagda stereotyper för samma fenomen. *Mammorna* väljer således att bryta en form av stereotypisering (om personer som bor i förorten) genom att anspela på en annan (moderskap).

I Campbells första dimension av retoriskt handlingsutrymme, förklarat i *5.1 Retorisk plattform och handlingsutrymme*, utgör den kollektiva aspekten av retoriskt handlingsutrymme en 'persona' som baseras på medfödda och kulturella egenskaper. Denna 'persona' förklaras som en riskfaktor inom feminismen eftersom grupperingen onyanserat kan ge begränsande attribut i retoriska sammanhang som individen inte nödvändigtvis själv önskar tillskriva sig.⁹² Tillsammans med Grahns teoretiska inramning om hur Rich synliggör ett matrifobi eftersom modern symboliserar patriarkala begränsningar,⁹³ gör den traditionella inramningen av moderskapet i *Mammorna* extra intressant.

I första anblick kan en tänka att *Mammorna* skulle vilja frigöra sig från den 'persona' marginaliserade kvinnor i "utsatta områden" utgör eftersom den håller en låg social position i samhället, men genom analysen synliggörs att föreställningen *inte* försöker friställa karaktärerna från sin sociala gruppering. Det är snarare tvärtom – *Mammorna* hyllar den. Genom att koppla samman "vita medelklassmödrar" (som till viss del sitter i publiken) med mödrar i "utsatta områden" (som föreställningen handlar om), skapas en gemensam plattform som går att likna den som beskrivs i Harris forskning av presentboken *Liberty Bell*.⁹⁴ Modersrollen skapade i hennes studie en brygga av likheter i identitet men skillnad i levnadsvillkor och förhållanden skapade av slaveri,⁹⁵ vilket är en process jag ser att *Mammorna* också ämnar göra. Genom moderskap formas likheter i identitet mellan karaktärerna och kvinnorna i publiken, men skillnader i levnadsvillkor skapade av segregation och

⁹¹ Entman 1993, s. 53

⁹² Campbell 2005, s. 4-5

⁹³ Adrienne Rich i Grahns 2022, s. 38–39. Se 3. Tidigare forskning

⁹⁴ Harris, 2009, se 3. Tidigare forskning

⁹⁵ Harris 2009, s. 298

socioekonomisk utsatthet. Således synliggörs att *Mammorna* inte ämnar exkludera sig från den 'persona' de tillhör, utan snarare förstärka och expandera den.

I ljuset av Campbells andra dimension av retoriskt handlingsutrymme, det dynamiska förhållandet mellan diskurs och producent,⁹⁶ återfinns också gemensamma nämnare. Genom att använda igenkänning grundade i kulturella normer och traditioner skapas identifikation. De tidigare "alienerade" mammorna blir genom gestaltningen "vanliga" mammor. Vidare produceras en meningsförskjutning av *vilka* som innefattas i denna sociala kategori. Moderskapet ingriper *alla* mödrar i samhället oavsett kulturell tillhörighet, etnisk bakgrund eller klass. Därav sker en innebördsförflyttning av den diskurs som konstruerar den sociala gruppen "marginaliserade kvinnor i utsatta områden" till "alla mödrar i Sverige". *Mammorna* hjälper således till att producera en diskurs som säger att kvinnorna *har rätt* att ta plats på den "vita medelklassens" privilegierade plattform.

Dessutom visar moderskapet att inramningen inte bara handlar om de *specifika* individerna som förmedlar berättelsen, utan att alla kvinnor från "utsatta områden" bär en historia och en identitet som går att förstå och respektera – om en bara tar sig tid att lyssna. Moderskapet blir följaktligen en brygga för kvinnor i "utsatta områden" att kliva in på den privilegierades retoriska arena. De får ett retoriskt handlingsutrymme som individer genom att 'personan' plötsligt inkorporerar alla kvinnor i Sverige oavsett etnisk, religiös och klasstillhörighet, och de gestaltar ett gemensamt ansvar som *alla* mödrar bär för *alla* barn i Sverige.

7.2 Gestaltningar av våld i förorten

Gestaltningarna i *Mammorna* ger, utöver moderskap som plattform och handlingsutrymme, en möjlighet för kunskapsöverföring, ökad förståelse och politisk påverkan i frågor om dödsvåld i förorten. Genom att appellera till en typisk bild av moderskap så bryts en annan – *vilka* som begår brott och *vem* som bor i förorten. Återkommande beskrivs en upplevd orättvisa i relation till majoritetssamhället, där *Mammorna* menar att pojkar som växer upp i förorten döms ut som brottslingar även om de aldrig begått ett brott. De beskriver en upplevelse som liknar den som formuleras i 1.1 *bakgrund och "problemområden"* – offer reduceras till siffror i en alltmer eskalerande statistik och "ingen bryr sig". Tydligt är att den mediala inramningen som beskriver våld i förorten är långt ifrån varken sann eller rättvis, enligt *Mammorna*. Bilden beskrivs dessutom som farlig, eftersom den leder till alienering, diskriminering och en känsla av att vara mindre värd. Precis som med moderskapet är även denna gestaltning genomgående under hela

⁹⁶ Campbell 2005, se 5.1.1 De fem dimensionerna enligt Campbell

föreställningen, och nedan redovisas några citat för att exemplifiera och tydliggöra mitt resonemang.

I *Mammorna* förklaras hur epitetet ”gängkriminalitet” felaktigt härjar fritt i medias inramningar av dödsvåldet i den urbana periferin. Cattis förklarar:

Vissa barn betraktas som brottslingar fast de aldrig begått brott. Vi håller Robin vid liv. Min son ska aldrig bli en siffra i statistiken. Han var ingen gängkriminell. Han var oskyldig, han heter Robin.⁹⁷

Morden som sker bland unga män i den urbana periferin konnoteras i allmänhet till en inblandning i gängkriminalitet, vilket underförstått säger att offren får ”skylla sig själva”, enligt *Mammorna*. Ett exempel på detta är när Kaya säger:

Många tänker nog att de här killarna som blir mördade förtjänar det på nåt sätt, att dom själva är inblandade, men det är inte alltid så. Det är också oskyldiga människor som dödas! Oskyldiga. Vanliga. Pojkar. Barn. Det är barn som mördas. Och om man antyder att alla som mördas är skyldiga och förtjänar att dödas, för att de någon gång i livet råkat begå ett brott eller helt enkelt bara för att de råkar bo i betongen, då är man för dödsstraff.⁹⁸

Med en jämförelse av dödsstraff sätter Kaya den mediala beskyllningen av ungdomarna i perspektiv, och visar på absurditeten med att klumpa ihop en pojke från förorten med en förövare som förtjänar ett så hårt straff som döden. I ett annat exempel vittnar Cattis om hur media felaktigt ramade in hennes son som brottsling i rapporteringen om hans död, när han i själva verket var oskyldig:

[...] jag kommer inte över Expressens rubrik – dom skrev att Robin blev mördad i ett ”maffiakrig”. Dom skrev: ”Kriminella uppgörelser i Akalla”. Bara för att det var i förorten. Hade det varit en tonåring i en annan stadsdel hade ingen skrivit så.⁹⁹

Hon menar att inramningen i media fäller en skugga över deras död, och fortsätter:

Mina barn var inte gängkriminella även om det är lättare för alla att tänka så - för slipper man tänka att det kan hända ens egna barn också. ”Är man med i leken får man leken tåla.” Men - det här är ingen jävla lek. Min son Robin blev skjuten till döds i sin egen port.¹⁰⁰

Mordet på Robin beskrivs även i Lindströms artikel *Utsatta områden i en utsatt tid*.¹⁰¹ Han menar att det olyckliga sambandet med att ungdomar i ”utsatta” eller ”särskilt utsatta” områden omringas av en kriminell kontext gör att de mördade ungdomarna beskrivs som kriminella i media, trots att det är långt ifrån alla som är det.¹⁰² I enighet med Entmans beskrivning av hur kulturer skapas är inramningarna dessutom extra alarmerande.¹⁰³ När återkommande

⁹⁷ Cattis, s. 24

⁹⁸ Kaya, s. 15

⁹⁹ Cattis, s. 24

¹⁰⁰ Cattis, s. 24

¹⁰¹ Lindström 2020, s. 130 se 3. Tidigare forskning

¹⁰² Lindström 2020, s. 131

¹⁰³ För beskrivning se 5.2 Gestaltningsteorin

gestaltningar formar vissa personer som kriminella och implicit ”har sig själva att skylla” om de dör i skjutvapenvåld, så skapas också skillnader i hur vi ser på människoliv beroende på vart personen bor och är uppväxt. I föreställningens dramaturgiska vändpunkt förklarar Cattis en upplevelse av att politiker negligerar förorten. Hon menar att de barn som växer upp *blir* farliga av det faktum att ”ingen bryr sig”:

Dom barn som växer upp nu är farliga för dom är vana vid att förlora vänner, dom är vana vid vapen och våld, dom är vana vid att ingen bryr sig. Stenåldersbyråkraterna som fattar beslut skiter i oss. När dom jobbat klart åker dom hem till sina bostadsrätter medan våra barn dör.¹⁰⁴

Detta kan framstå som en kontraproduktiv bild av pojkarna i förorten. Genomgående i gestaltningen argumenterar kvinnorna för hur samhället drar alla unga män i förorten över en och samma kam, men mitt i den dramaturgiska vändpunkten menar ändå Cattis att pojkarna *är* farliga. Hon gör dock en distinkt skillnad i skuldbeläggning från den mediala bilden och förklarar att segregation, alienering och stereotypisering *skapar* farliga pojkar – och inte tvärt om – eftersom det inget känslan av att vara mindre värd. Politiker, journalister och medborgare anses därför bära ansvaret för att de unga männen i den urbana periferin inte har någon annan framtidstro än den som finns i kriminella verksamheter. De bär också ansvaret för att ha lämnat pojkarna i en misär till den grad att dem upplever att samhället ger dem kalla handen. Denna bild av verkligheten delas med Sernhede i *AlieNation is my nation*. Han förklarar att samhället upplevs som en diskriminerande motpol av dem boende, och känslan av svek beskrivs i termer av att även om det finns socialarbetare, psykologer, lärare och fritidspedagoger på plats under dagtid, så åker alla hem till stadens bättre områden för att bytas ut av vaktbolag och polis så fort det blir kväll.¹⁰⁵

I ljuset av Entmans första del i inramningsprocessen (definiera problemet) blir således segregation, alienering och stereotypisering definitionen av problemet för våldet i förorten, enligt *Mammorna*.¹⁰⁶ Vidare gestaltas den andra delen av inramningen (diagnostisera anledningarna till problemet) genom att förklara att barnen som växer upp nu är farliga *eftersom* de är vana vid ”att ingen bryr sig”. Dessutom vilar en varning i Cattis citat som utgör den tredje delen av inramningen (värdera situationen i relation till involverade aktörer). Genom att säga att pojkarna *blir* farliga av den miljön de växer upp i, säger hon också underförstått att om vi inte gör något åt miljön kommer situationen att bli ännu värre. Denna del av inramningen

¹⁰⁴ Cattis, s. 24

¹⁰⁵ Sernhede 2009 i Lindström 2021, s. 133

¹⁰⁶ Entman 1993, s. 52

förstärks genom ytterligare exempel på hur en felaktigt accepterad problembild skapar diskriminering. Kaya berättar:

Dagen efter [mordet] står fem grabbar och ropar utanför vår port. Det är Yontes vänner, de frågar om de får komma upp. Killarna har svårt att hålla tillbaka tårarna. De vill bjuda in oss till en minnesstund på en fritidsgård i Husby, dit Yonathan brukade gå. Plötsligt är det fullt polispådrag på gården. Några grannar som hade sett killarna stå där nere hade ringt polisen. De här killarna, vars bästa vän just har blivit skjuten till döds, blir stoppade och kroppsvisiterade av poliser som är väldigt adrenalinstinna. Jag är tvungen att intyga att pojkarna inte har "ont uppsåt".¹⁰⁷

I ljuset av det utanförskap som *Mammorna*, Lindström och Sernhede beskriver blir det extra viktigt att de boende känner tilltro till myndigheter, något som riskeras att fallera när den alienerande bilden härjar fritt. När polisen ser "farliga brottslingar" före "pojkar i sorg" framför sig finns en stor risk för den grupp som redan har låg tilltro till myndigheter att förlora den än mer. När pojkarna dessutom matas med bilden av att de är farliga, är det också vad dem konstant behöver motbevisa – eller lär sig identifiera sig med.

Entmans fjärde del av gestaltningen (föreslå lösningar och tolka vilka effekter de olika lösningarna skulle ge) finns dock inte med i *Mammorna*. Troligtvis är detta till följd av att deras hållning inte är att producera ett åtgärdsförslag, utan snarare skapa ett motnarrativ till den vedertagna gestaltningen, visa på vikten att ha med "inifrånperspektiv", och legitimera kvinnliga röster i den urbana periferin att bli både hörda och lyssnade på av politiker, sakkunniga och andra makthavare i samhället.

7.3 Den komplexa relationen mellan verk och verklig person

De verkliga kvinnornas berättelser artikuleras genom både Pascalidou författarskap och scenkonstnärernas tredje part, och därför blir Alcoffs perspektiv med problemet med att tala för andra en viktig aspekt att lyfta. Föreställningen behöver *både* vara trogen sin kärna, men också kunna möta publiken med ödmjukhet, engagemang och en dramaturgi som gör att de tar in berättelsen och håller intresset uppe hela pjäsen igenom.

Med hjälp av boken *Mammorna* synliggörs att monologerna i föreställningen till stor del är direkt plockade från vad Pascalidou förklarar som de fritt formulerade texterna av de verkliga kvinnorna, se 6.2 *Etiska avväganden*. Det faktum att de verkliga kvinnorna har medverkat i applådtacket, själva suttit i publiken vid flera tillfällen, givit regissören deras välsignelse, och självmant bett om att behålla sönerns verkliga namn i föreställningen visar att föreställningen

¹⁰⁷ Kaya, s. 13

i någon mån är trogen sin källa.^{108/109} Dock går det inte att blunda för det maktperspektiv som Pascalidou och den scenkonstnärliga tredje parten erhåller, vilket givetvis kan ha påverkat kvinnornas både deltagande och sätt att uttrycka sig. Dessutom kan ”det större syftet” av att sprida en mer, enligt dem, rättvis bild av förorten ha påverkat kvinnornas deltagande och sätt att dela med sig av mer detaljer än vad dem kanske annars hade varit bekväma med.

Karaktärerna är både lika och olika de verkliga personerna som gestaltas. Genom dokumentärserien *Mammorna i våldets skugga* synliggörs att regissören Munshi och dramaturgen Lindén har arbetat med att (utan att vara för långt ifrån) friställa karaktärerna från deras verkliga personer. Ett exempel på detta är Cattis karaktär, som på scen har ett mycket rappt språk med stark latinamerikansk brytning och i slutet av föreställningen sjunger en traditionell latinamerikans godnattvisa om en svart slavpojke, *Duerme Negrito*.¹¹⁰ Den verkliga personen som syns i dokumentärserien delar inte alls samma språkliga energi, härkomst eller uttryckssätt, och talar istället finska vid flera tillfällen.

Att variera de olika karaktärerna i talesätt, utseende och energi gynnar dramaturgin och gör det enklare att både spela på och bryta normativa föreställningar hos publiken. Mariah håller en nästintill stand-up linkande monolog som skapar igenkänning och bjuder in till direktkontakt med publiken, Kaya håller en låg energi som tar med publiken på en resa genom denapati och psykiska ohälsa som följer med sorgen. Mira gestaltar den toxiska bilden av rasismens fruktansvärda uttryck och Cattis river av alla motargument som publiken skulle kunna sitta kvar med genom hennes arga men sedan också innerligt varma uttrycksätt. Troligtvis var det inte alls så personerna berättade sin historia första gången dem träffade Pascalidou, men dramaturgin och karaktärerna i *Mammorna* visar genom variationen i berättandet på något större än de individuella berättelserna.

Mammorna synliggör att det inte finns ett visst karaktärsdrag som gör att vissa drabbas av våld. De är helt olika individer som endast länkats samman på grund av att de bor i så kallade utsatta områden, är kvinnor och har barn som blivit dödade av våld i deras närområde. Ståndpunkten blir därför att det är den geografiska platsen (förorten) och yttre omständigheter

¹⁰⁸ Elisabet Andersson, ”Skjutningarna blir nu teater – med mammorna i fokus” i *Svenska Dagbladet* (SvD) 13/10 2021 <https://www.svd.se/skjutningarna-blir-nu-teater-med-mammorna-i-fokus> [hämtad 2022-08-07]

¹⁰⁹ Ingegärd Waaranperä, ”Vacker dokumentärteater som inte förräder sina förebilder” i *Dagens Nyheter*, 16/10 2021, <https://www.dn.se/kultur/vacker-dokumentarteater-som-inte-forrader-sina-forebilder/> [hämtad 2022-08-07]

¹¹⁰ Översätts till ”Sov du lilla svarta” och handlar om en liten pojke vars moder tvingas arbeta på fältet som slav. Om inte pojken somnar kommer ”the white devil”, slavhandlaren, att äta pojkens små fötter.

(grundade i segregation, alienering och stereotypisering) som gör att vissa förlorar framtidstron, känner sig svikna av samhället och hamnar i utsatta situationer.

Som nämnt tidigare används moderskapet som en brygga för att ge ett större retoriskt handlingsutrymme till marginaliserade kvinnor. Genom att samtidigt lyfta fram individer och visa skillnaderna som finns inom gruppen synliggörs att de inte bara är personer från olika sociala kategorier, de är individer med olika erfarenheter avgörande att lyssna till för att på riktigt förstå vår samtids problematik. Gestaltningen gör således att gruppen ses som mer varierad än den stereotypa uppfattning som publiken kan ha kommit in i salongen med – de är lika *olika* och lika *lika* varandra som alla i publiken. *Mammorna* bidrar således till att gestaltningen av det individuella i det kollektiva hjälper till att producera en ny diskurs av den sociala kategorin de verkliga kvinnorna tillhör.

Den gestaltning som pjäsen erhåller är både smärtsam, engagerande och innerligt djup, vilket leder till en delad sorg och emotionellt engagemang i den politiska frågan om våldet i den urbana periferin. Det sista som sker i pjäsen är att karaktärerna, som då sitter som i en samtalsring och för dialog med varandra, stannar upp för att gemensamt vända blicken ut i publiken. Stilla och beslutsamt ser karaktärerna på publikhavet tills mörkret faller och föreställningen är över. Jag tolkar gesten som en överlämning, där publiken implicit lämnas med en abstrakt handlingsuppmaning om att göra något åt den tragiska och orättvisa samtidsproblematiken.

Det professionellt konstnärliga teamet skapar emotionella och slagkraftiga förstärkningar som klingar an med Campbells tredje och fjärde dimension av handlingsutrymmet som en *techne* och ”the power of form” (se 5.1.1 *De fem dimensionerna enligt Campbell*). Detta leder till att kvinnornas gestaltning skapar engagemang hos i personer i publiken som kanske annars inte hade fördjupat sig i frågorna kring våldets problematik. Således möjliggör *Mammorna* till ett utökat retoriskt handlingsutrymme – inte bara för kvinnornas berättelser, utan också för problembilden i stort.

Om alla involverade parter kritiskt har analyserat maktförhållandena under arbetsprocessen i enighet med Alcoffs förslag om att *lyssna till* och *prata med*,¹¹¹ vilket vi förstås aldrig kan vara helt säkra på, så kanske *Mammorna* är precis rätt artefakt för att lyfta kvinnornas perspektiv och nå ut till en allmänhet som annars kanske inte hade orkat tagit till sig problembilden. I ljuset av Alcoffs förklaring om att det finns många tillfällen där andras tal har hjälpt grupper till upprättelse,¹¹² och att även om en viss del av informationen kommer

¹¹¹ Alcoff 1992, s. 22-23

¹¹² Alcoff 1992, s. 18

försvinna när vi talar för andra betyder det inte att all form av värde går förlorat,¹¹³ så kan *Mammorna* ändå möjliggöra en plattform för diskussion om segregation, alienering och stereotypisering såväl som våldet i förorten, och i det större perspektivet bidra till ett större handlingsutrymme för kvinnor i den urbana periferin att delta i diskussionen.

8 Diskussion och slutsats

Jag har i den här uppsatsen argumenterat för att moderskapets symbolik ger en möjlighet för påverkan, kunskapsöverföring och ökad förståelse i frågan om dödsvåldet i förorten. Genom scenkonstens forum synliggörs en möjlighet till utvidgat handlingsutrymme att formulera och problematisera verkligheten ur perspektiv från kvinnor i den urbana periferin genom modersrollen. Vidare har jag undersökt den komplexa relationen som finns mellan verk och verklig person för att förstå hur föreställningen förhåller sig till de specifika kvinnorna som gestaltas, den sociala grupp kvinnorna representerar och den problematik pjäsen behandlar.

Analysen har synliggjort att moderskapet fungerar som en gemensam plattform mellan kvinnorna och publiken. *Mammorna* definierar moderskapet med traditionella termer i form av den stora vändpunkten i livet som kommer med ett barn, den omsorgsfulla och uppoffrande karaktären som kommer med en födsel, den både spirituella och praktiska närvaron hon erhåller till sitt barn och den godhet hennes person präglas av. Det finns en nästintill övernaturlig energi mellan mor och barn som gör att hon känner en kärlek till sin son på ett sätt som ingen man, inte ens en fader, kan göra. Genom att anspela på en traditionell form av moderskap och använda det som en återkommande källa för identifikation skapas igenkänning. Karaktärerna blir därav ”vanliga mammor” i stället för dem alienerande ”andra” i den problemfyllda förorten.¹¹⁴ Dessutom kopplas kvinnorna i publiken samman (som under de tillfällen jag närvarande var i majoritet) med de kvinnor som står på scen; genom att forma likheter i identitet mellan karaktärerna och kvinnorna i publiken, men skillnader i levnadsvillkor skapade av segregation och socioekonomisk utsatthet.

Denna analys har gemensamma nämnare med både Thapar-Björkert och Harris från min tidigare forskning. Thapar-Björkert förklarar hur moderskapet formade en nationell identitet med en gynnsam parallell mellan familj och nation. Män symboliserades som bröder, och kvinnor som mödrar av nationen i Egyptens nationalistiska frigörelseprocess under början av

¹¹³ Alcoff 1992, s. 16

¹¹⁴ Lindström 2021, s. 225–226

1900-talet.¹¹⁵ Genom att skapa en nationell identitet baserat på moderskapet visar *Mammorna* hur vi kan skapa en nationell organisering mot våldet, eftersom alla delar ansvaret för utsatthetens fördärv. Vidare förklarar Thapar-Björkert hur det ”moderliga sinnet” gav kvalitéer män (även inkluderat fädrar) aldrig skulle kunna ersätta,¹¹⁶ vilket liknar den spirituella gestaltning av moderskapet som återfinns i *Mammorna*. Harris moderskapsanalys av presentboken *Liberty Bell* visar likheter i identitet mellan vita medelklasskvinnor och svarta slavkvinnor, men skillnader i levnadsvillkor och förhållanden skapade av slaveri; kvinnors erfarenheter som mödrar bidrog därför till en ny inramning för slaveriet i 1800-talets USA, och blev en betydelsefull del i att producera en mer jämlik diskurs som både män och kvinnor allt mer kom att acceptera som den universella.¹¹⁷ Min analys har visat att *Mammorna* ämnar göra samma sak. Moderskapet formar likheter i identitet mellan karaktärerna och kvinnorna i publiken, men skillnader i levnadsvillkor skapade av segregation och socioekonomisk utsatthet. Vidare skapas ett forum för delad sorg genom föreställningen. Harris exempel på nya inramningar i *Liberty Bell* som exempelvis hur ”en moder älskar ett slavbarn med samma kärlek som hon älskar sitt eget”,¹¹⁸ klingar jämnt med *Mammornas* gestaltning som lockar till attitydförändringar och en djupare förståelse bortom förutfattade meningar och stereotypiseringar hos publiken, eftersom det tydliggör att moderskapet ingriper *alla* mödrar i samhället oavsett kulturell tillhörighet, etnisk bakgrund eller klass.

I ljuset av Campbells teori om retoriskt handlingsutrymme blir konklusionen att kvinnorna använder moderskapets ’persona’ (Campbells första dimension) för att skapa ett delat handlingsutrymme med de ”vita medelklassmödrar” som till viss del sitter i publiken. De gör detta genom att både använda traditionellt klingande stereotyper för moderskap som skapar igenkänning hos publiken och hjälper till att reproducera en gemensam diskurs om moderskap, men producerar också en ny diskurs om *vilka* som tillhör moderskapet – där den ”vanliga” mamman nu också innefattar den tidigare ”alienerade” kvinnan i förorten (Campbells andra dimension).

Fortsättningsvis har analysen visat hur de följer en typ av stereotyp (om moderskap) för att bryta en annan (om vilka som begår brott i förorten). I *Mammorna* framgår att den generella inramningen av våldet i förorten inte bara är orättvis, den är till och med farlig. Detta eftersom segregation, alienering och stereotypisering gör att personer i förorten konstant matas med en

¹¹⁵ Suruchi Thapar-Björkert 2013, s. 814, se 3. Tidigare forskning

¹¹⁶ Suruchi Thapar-Björkert 2013, s. 814

¹¹⁷ Harris 2009, s. 298, se 3. Tidigare forskning

¹¹⁸ Harris 2009, s. 301

bild som farliga och således också blir något de konstant tvingas motbevisa. Risken är, enligt *Mammorna*, att de lär sig identifiera sig med det. Pjäsens hållning i segregationens problematik delas med både Lindström och Sernhede. Sernhede förklarar hur samhället upplevs som en diskriminerande motpol, och att personer i Göteborgs ytterstadsområden visade sig ha mer gemensamt med personer i Los Angeles förorter än med personer i Göteborgs socioekonomiskt rikare områden.¹¹⁹ Därtill kommer Lindströms forskning om hur skillnader görs i medierapporteringen mellan mord i ”utsatta områden” och andra stadsdelar i Sverige, och att alienering och skillnader i rapporteringar som oreflekterat ramar in skjutvapenmord som ”gänguppgörelser” utan bevis på att det är så skapar en upplevelse av ojämlikhet, eftersom det implicit säger att offret inte var oskyldigt.¹²⁰

I ljuset av Entmans gestaltningsteori ramar således *Mammorna* in segregation, alienering och stereotypisering som *definition* av problemet, och deras beskrivning av att ”ingen bryr sig” ligger som *förstärkande anledning* till problematiken. Slutligen förklaras hur pojkarna riskerar att bli farliga *på grund av* detta, eftersom inramningen av pojkar i förorten som kriminella tillsammans med känslan av att vara mindre värd och upplevelsen av samhället som en diskriminerande motpol *leder till* hopplöshet och brist på framtidstro. Problematiken *skuldbeläggs* därför på politiker, journalister och medborgare som producerat denna gestaltning av förorten, och de bär följaktligen också *ansvaret* att ändra diskursen och stoppa det eskalerande skjutvapenvåldet som idag formar unga i landets förorter.

Slutligen problematiseras den komplexa relationen mellan verk och verklig person. Kvinnornas berättelser filtrerats genom både Pascalidouss intervjubatteri och tolkning för text i boken, och med en ombearbetning av texten till manus med en dramaturgi anpassat för en teaterpublik är texten långt ifrån original. Detta gör att problematiken kan upplevas stor, är det verkligen rätt att göra dokumentärteater av kvinnornas personliga tragedi? Min upplevelse av verket är att det ligger nära kvinnornas perspektiv, eftersom verket upplevs (i enighet med recensioner) autentiskt, men om jag förhåller mig kritisk till min egen sociala position har jag varken tolkningsföreträde eller tillräckligt med inblick i situationen för att bedöma om den verkligen är det. Å andra sidan framhåller Alcoff att även om viss information alltid kommer att gå förlorad när en pratar för någon annan, så betyder det inte att allt värde går förlorat.¹²¹

De verkliga kvinnorna verkar i någon mån uppskatta uppmärksamheten kring deras perspektiv i frågan och plattformen för politisk diskussion som pjäsen skapar, eftersom de gett

¹¹⁹ Roger Sernhede 2009, se Lindström 2020, s. 133

¹²⁰ Lindström 2020, s. 130

¹²¹ Alcoff 1992, s. 16

Munshi och Lindén deras välsignelse och bett dem använda deras söners verkliga namn i föreställningen.¹²² Även om dessa hänvisningar ger en antydning om deras uppskattning är det ändå svårt att ge ett rakt svar på om kvinnorna och den sociala grupp de tillhör känner sig hörda och representerade genom den pjäs som *Mammorna* utgör. Här är det rimligt att konstatera att *ett* narrativ aldrig kommer kunna tala för *alla* individer i en social grupp. Min samlade bedömning är därför att föreställningen lyfter ett viktigt ämne och en diskussion vi – alla – behöver samlas kring; samt att *Mammorna* har bidragit till en ny inramning av både dödsvåldet i förorten och den diskurs som kvinnor i den urbana periferin präglas av. Vidare forskning – av och med – kvinnor från den urbana periferin skulle kunna närma sig hur de *specifika* kvinnorna upplevt att få sina berättelser gestaltade, samt hur väl kvinnor i ”utsatta områden” anser att skildringen överensstämmer med deras bild av verkligheten.

Vidare är karaktärerna både lika och olika de verkliga personerna de gestaltar, och eftersom karaktärerna både skiljer sig från sin verkliga person och varandra, synliggörs ännu en viktig poäng: det finns inte ett visst karaktärsdrag som gör att vissa drabbas av våld. Karaktärerna länkats endast samman på grund av att de är mödrar, bor i så kallade utsatta områden och har barn som blivit utsatta för dödsvåld i deras närområde. De är *lika olika* både varandra och publiken, vilket gör att pjäsen gestaltar något mer än de individuella berättelserna. Det blir en gestaltning av alla specifika individer i det kollektiv som kvinnor i den urbana periferin utgör – och bidrar således till att nyansera den förtryckande diskurs som kategoriserar kvinnornas sociala gruppering. *Mammorna* visar att alla bär på en berättelse som både är värd att lyssna på utan dömande, och som går att identifiera sig med – något som inte bara är viktigt utan nödvändigt för att förstå segregationens problematik. Jag ser därför, i enighet med Alcoff, ett behov av fler perspektiv. För att få ett samhälle som håller ihop behöver vi ta in fler perspektiv och erfarenheter i den politiska debatten, mötas över sociala gränser, och ta ett gemensamt ansvar för *alla* barn i Sverige.

När jag förhåller mig kritisk till min egen studie går det såklart inte att veta om moderskapet *faktiskt* fungerade som en brygga mellan karaktär och publik, eftersom ingen annan forskning än denna uppsats finns på pjäsen *Mammorna*. Utgår jag från mig själv föddes en implicit handlingsuppmaning genom föreställningen om att göra något med den information jag fick ta del av, vilket i mitt fall ledde till denna uppsats. Dock kan mitt intresse i frågorna och tidigare engagemang ligga till grund för den upplevda handlingsuppmaningen. För att kunna förstå hur föreställningen påverkade andra i rummet behövs vidare studier på hur både

¹²² Andersson SvD 13/10 2021.

den specifika pjäsen påverkade sin publik, men också på hur andra föreställningar lever vidare i publikers minne och kunskapsförråd när ridån gått igen. Dessutom går det inte att säga något omfattande om hur detta påverkar samhällsdiskursen i stort – publiken utgörs trots allt av en frivillig skara människor som själva betalt för biljetterna och är genuint intresserade av att ta del av kvinnornas upplevelser. De personer som sitter i salongen är således i någon mån öppna för att ta emot en kulturupplevelse, och har därför möjligen också en lägre tröskel till att ifrågasätta invanda tankemönster och ta emot nya perspektiv. Det är svårt att säga hur *Mammorna* skulle påverkat en publik som inte själva valt att se föreställningen, men är något som hade varit intressant att studera. Avslutningsvis landar denna studie i att det finns ett stort behov av representation av kvinnor från den urbana periferin, där mycket har potential att utvecklas i den akademiska såväl som den offentliga och ekonomiska sektorn. Vi behöver möjliggöra en bättre dialog *med* i stället för *om* kvinnor som bor i den urbana periferin. Kvinnorna har kommit en bit på väg i frågor om döds våld, men den tragiska bakgrund som lett till ett desperat behov av att bli sedd och hörd för att stoppa våldet innan fler barn skjuts ihjäl ska inte behövas.

Denna uppsats har placerat kvinnor i den urbana periferin i retorikvetenskapens fält. Jag hoppas den kan inspirera till fler studier på hur gestaltningar påverkar människor som ramas in av dem, samt om hur moderskap kan fungera som en retorisk plattform av förståelse för att vi alla är *lika olika* oavsett socioekonomisk status eller bostadsadress.

10 Referenslista

Alcoff, Linda. "The problem of Speaking for Others" i *Cultural Critique*, No 20. (Minnesota: University of Minnesota Press 1991-1992), s. 5–32.

Al-Khameesi, Nahritha. "Nattvandrare förenas: Allas barn är allas" i *Svenska Dagbladet* (SvD) 2021-10-27, <https://www.svd.se> [hämtad 2022-08-07]

Andersson, Elisabet. "Skjutningarna blir nu teater – med mammorna i fokus" i *Svenska Dagbladet* (SvD), 2021-10-13, <https://www.svd.se/skjutningarna-blir-nu-teater-med-mammorna-i-fokus> [hämtad 2022-08-07]

Brottsförebyggande rådet, *Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2021*. (Stockholm: Brå, 2021)

Brottsförebyggande rådet, *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder*. (Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2021:8)

Campbell, Khors Karlyn. "Agency: Promiscuous and Protean", *Communication and Critical/Cultural Studies*, 2:1, (2005) s. 1-19

Cosslett, Tess. "Matrilinial narratives revisited", *Feminism and Autobiography. Texts, Theories, Methods*, (red.) Cosslett, Tess. Lury, Celia. Summerfield, Penny. (London: Routledge 2000) s. 141-153.

Dahlstedt, Magnus. *Reserverad demokrati*. (Umeå: Boréa, 2005)

Djurberg, Cecilia. "Mammor som sörjer sina skjutna söner – men var är de politiker som borde sitta i publiken?" i *Aftonbladet*, 2021-10-18, <https://www.aftonbladet.se/kultur/teater/mammor-som-sorjer-sina-skjutna-soner> [hämtad 2022-08-14]

Entman, Robert, M. "Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication* 43:4 (1993)

Grahn, Lisa. *Jernbanans mödrar, moderskap och berättande i Sara Lidmans Jernbaneepos*, doktorsavhandling i litteraturvetenskap (Uppsala: 2022)

Haddad, Prescilia. "Fatima har slutat gå på begravingar: 'Känner många som förlorat ett barn'". *Sveriges Television* (SVT) 2021-08-29, <https://www.svt.se/nyheter> [hämtad 2022-07-08].

Harris, J. Leslie. "Motherhood, Race, and Gender: The Rhetoric of Women's Antislavery Activism in the Liberty Bell Giftbooks", *Women's Studies in Communication* 32:3 (2009) s. 293

Knocke, Woukko. "Invandrade kvinnor – vad är problemet?", *Tidskrift för genusvetenskap* nr. 3 (1991) s. 4–15, <https://ojs.ub.gu.se/index.php/tgv/article/view/1667/1461>

Kollektiv sorgs Instagram, *Mammornas demonstration*, 2021-09-27, <https://www.instagram.com/kollektiv-sorg> [hämtad 2022-07-08].

Källén, Matilda. "Alexandra Pascalidou om kritiserade Expressen-artikeln – jag var varken i makt eller kontroll" i *Dagens Nyheter* (DN) 2021-10-18 <https://www.dn.se/kultur/alexandra-pascalidou> [hämtad 2022-08-07]

Leff, Michael. "Hermeneutical Rhetoric", *Rhetoric and Hermeneutics in Our Time. A Reader*, (red.) Jost, Walter. Hyde, Michael. (New Haven & London: Yale University Press 1997), s. 196–214.

Lindström, Jonas. "Att göra etnicitet – om diskursiv makt i ett segregerat stadslandskap" i *Socialt arbete i ett månkulturellt Sverige*, red. Ali Hajjighasemi & Jörgen Straarup. 1 uppl. (Stockholm: Liber, 2021) s. 225–239

Lindström, Jonas. "Jonas Lindström om stigmatiseringen av förorter" i *Södertörns forskarpodd*, 2017-03-01, <https://www.sh.se/sodertorns-forskarpodd> [hämtad 2022-07-08]

Lindström, Jonas. "Utsatta områden i en utsatt tid" i *Religion, migration och polisiärt arbete* (red.) Göran Larsson, Simon Sorgenfrei & Tanja Viklund. 1 uppl. (Lund: Studentlitteratur 2020) s. 119–140

McKerrow, Raymie. "The Rhetorical Citizen: Enacting Agency" i *Contemporary Rhetorical Citizenship*. Kock, Christian & Villadsen Lisa Storm. (Amsterdam: Leiden University Press, 2014)

Nordh, Christona. "Sköts med fem skott – föreläser om kärlek" i *Aftonbladet*, 2017-11-17, <https://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/a/zRWOb/skots-med-fem-skott--forelaser-om-karlek> [hämtad 2022-08-14]

Olsson, Sven E. *Segregation – ett svenskt dilemma?* (Stockholm: Finansdepartementet, 1992)

Pascalidou, Alexandra. *Mammorna*, (Stockholm: Atlas, 2018)

Pascalidou, Alexandra. *Mammorna*, [Opublicerat manuskript, 2021]

Pascalidou, Alexandra. "@pascalidou" på *Instagram*, 2022-01-22, <https://www.instagram.com/pascalidou> [hämtad 2022-08-14]

Polismyndigheten, *Lägesbild över utsatta områden. Regeringsuppdrag 2021*. (Stockholm: Polismyndigheten, nationella operativa avdelningen 2021)

Sernhede, Roger. *AlieNation is my nation*. (Stockholm: Ordfront, 2009)

Strömquist, Jesper. *Makt, medier och samhälle. En introduktion till politisk kommunikation*. Andra upplagan. (Lund: Studentlitteratur)

Sällström, Helena. "'Mammorna' visar hur ett samhälle låter sönerna dö", i *Omni*, 2022-10-22 <https://omni.se/mammorna-visar-hur-ett-samhalle-later-sonerna-do/> [hämtad 2022-09-14]

Thapar-Björkert, Suruchi. "Gender, nations, and nationalisms" i *The Oxford Handbook of gender and politics*, (red) Waylen, Georgina. Celis, Karen. Kantola, Johanna. Weldon, S. Laurel. (New York: Oxford University Press, 2013)

Viklund, Jon. "Retorisk kritik – en introduktion" i *Retorisk kritik, teori och metod i retorisk analys*, (red.) Fischer, Otto. Mehrens, Patrik. Viklund, Jon. Andra upplagan (Ödokra: Retorikförlaget 2016)

"Våra barn dör", en dokumentärserie från *Sveriges Television* (SVT) (red) Salihu, Diamant. 2021-10-21 <https://www.svtplay.se/vara-barn-dor> [hämtad 2022-08-07]

Waarander, Ingegärd. "Vacker dokumentärteater som inte förräder sina förebilder" i *Dagens Nyheter*, 16/10 2021, <https://www.dn.se/kultur/vacker-dokumentarteater-som-inte-forrader-sina-forebilder/> [hämtad 2022-08-07]